

RPO-731810-VII-720.8/13/DK

Raport
przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji
Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Rudach

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, zwanego dalej: OPCAT) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 9-10 maja 2013 r., do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego przy ul. Szkolnej 2 w Rudach (dalej: MOW lub Ośrodek/placówka), udali się przedstawiciele Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (dalej: KMP lub Mechanizm): Dorota Krzysztoń (kryminolog), Magdalena Filipiak (prawnik, psycholog) oraz Michał Kleszcz i Przemysław Kazimirski (prawnicy).

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji było sprawdzenie na miejscu sposobu przestrzegania praw osób pozbawionych wolności, umieszczonych w MOW, dokonując oceny ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji o placówce przedstawionych przez Halinę Wyjadłowską - dyrektora MOW oraz Martynę Wojciechowską-Urban – pedagoga;
- przeprowadzeniu rozmów na osobności z niektórymi wychowankami MOW;
- oglądzie wszystkich pomieszczeń MOW, w tym sprawdzeniu stanu ich wyposażenia (w trakcie oglądu sporządzono dokumentację fotograficzną wewnątrz placówki oraz użyto dalmierza do pomiaru niektórych pokoi wychowanków);
- zapoznaniem się na miejscu z wybraną dokumentacją związaną z funkcjonowaniem placówki.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem Ośrodka m.in.: statut, regulamin wychowanka, regulamin internatu, protokoły kontroli.

Przedstawiciele Mechanizmu poinformowali dyrektora Ośrodka oraz pedagoga o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

2. Ogólna charakterystyka

Ośrodek został założony w 2008 r. Organem prowadzącym MOW jest Powiat Raciborski, a nadzór pedagogiczny nad jego działalnością sprawuje Katowicki Kurator Oświaty z delegaturą w Rybniku.

MOW jest jednostką nieferyjną i funkcjonuje całodobowo. Zabezpiecza potrzeby w zakresie resocjalizacji młodzieży z terenu całej Polski, ale zdecydowana większość pochodzi z terenu Śląska. Do MOW trafia młodzież niedostosowana społecznie, z bardzo dużymi zaległościami w nauce.

W skład ośrodka wchodzi:

- 1) internat,
- 2) Gimnazjum Specjalne przy MOW,

3) Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna przy MOW.

Wychowankowie przyjmowani są do Ośrodka na podstawie postanowienia sądu, wskazania wystawionego przez Centralny System Kierowania Nieletnich w Ośrodku Rozwoju Edukacji w Warszawie i skierowania wydanego przez starostę właściwego ze względu na miejsce zamieszkania wychowanka.

Co do zasady, placówka przyjmuje młodzież w wieku 13 – 18 lat. W MOW mogą też przebywać osoby po ukończeniu 18 r.ż. do czasu ukończenia szkoły (na prośbę wychowanka/rodziców oraz MOW, który występuje w tej sprawie do sądu).

MOW dysponuje 72 miejscami. W dniu wizytacji stan ewidencyjny wychowanków wynosił 67, natomiast obecnych było 43 chłopców (5 uciekło z placówki, 17 nie powróciło z przepustek, 1 przebywał w szpitalu psychiatrycznym, 1 był na urlopie).

Podstawową formą organizacyjną pracy z wychowankami w Ośrodku jest grupa wychowawcza. Chłopcy przybywający do MOW są przydzielani do grupy wychowawczej dysponującej wolnymi miejscami. Grupy funkcjonują na tych samych zasadach (nie ma tzw. grupy karnej). Podczas wizytacji w MOW funkcjonowało 5 grup wychowawczych (liczących po 12 osób). Zgodnie z informacją dyrektora placówki, istnieje możliwość uruchomienia grupy 6, gdyby liczba wychowanków placówki uległa zwiększeniu. Ponieważ stan ewidencyjny wychowanków w dniu wizytacji wynosił 67, wyjaśnienia wymaga, gdzie przydzielono 7 wychowanków (skoro liczebność 5 grup nie przekraczała 12 osób).

W Ośrodku działa Samorząd Wychowanków, który tworzą wszyscy wychowankowie Ośrodka. Może on przedstawić radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi MOW wnioski i opinie we wszystkich sprawach Ośrodka, w szczególności dotyczących realizacji podstawowych praw wychowanków i uczniów.

3. Traktowanie nieletnich przez personel wizytowanej placówki

Dokumentami określającymi prawa i obowiązki wychowanków MOW są: statut MOW, regulamin wychowanków i regulamin internatu. Prawa wychowanka zostały w nich określone szeroko, z uwzględnieniem wszelkich ważnych kwestii m.in. poszanowania godności osobistej, ochrony przed przemocą fizyczną, psychiczną, wyzyskiem i innymi nadużyciami naruszającymi godność osobistą lub stanowiącymi zagrożenie dla zdrowia i życia, dostępu do informacji o obowiązujących w Ośrodku statutach, regulaminach oraz nagrodach i środkach dyscyplinarnych, dostępu do świadczeń zdrowotnych, ochrony więzi rodzinnych czy składania skarg, próśb i wniosków.

Zgodnie z informacją dyrektora MOW, w placówce nie dochodzi do poważniejszych zdarzeń nadzwyczajnych poza uciezkami (jest ich ok. 7 miesięcznie, a liczba ta wzrasta m.in. przed świętami, gdy na wyjazd do rodziny niektórych wychowanków nie zgadzają się sądy). Jedynym poważniejszym zdarzeniem, jakie miało miejsce w ostatnim czasie, było podjęcie przez 2 wychowanków próby wymuszenia, której ofiarą był również chłopiec przebywający w Ośrodku. Sprawą tą zajęła się Policja (sprawcy obecnie znajdują się w innej placówce). Informacja o wydarzeniach nadzwyczajnych w formie comiesięcznych meldunków przekazywana jest do kuratorium oświaty.

Pracownicy KMP zwracają uwagę, że w protokołach z posiedzeń zespołu ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej zawarto wiele informacji świadczących o występowaniu innych typów zdarzeń nadzwyczajnych, poza uciezkami np. pobic. Również w *Raportach zdarzeń* odnotowano wiele incydentów wywołanych przez wychowanków, takich jak naruszenie nietykalności cielesnej i molestowanie seksualne jednej z nauczycielek, pobicia, zmuszanie do dostarczania substancji niedozwolonych. Wyjaśnienia wymaga, z jakiego powodu informacja o nich nie znalazła się w rejestrze zdarzeń nadzwyczajnych.

W przypadku, gdy wychowanek np. wraca do placówki pod wpływem alkoholu lub narkotyków, poddawany jest badaniu w MOW (jeżeli mimo wyraźnych objawów upojenia/odurzenia przeczy swojemu stanowi). Następnie jest izolowany w izolatce dla chorych lub w którejś wolnej sypialni, gdzie przebywa pod opieką wychowawcy do wytrzeźwienia. Zgodnie z informacją dyrektora placówki, nie odebrano zgody opiekunów prawnych chłopców na takie praktyki. Praktyka ta nie ma również pełnego odzwierciedlenia w zapisach wewnętrznych aktów normatywnych czy procedur. W *Procedurze postępowania – wypadki nadzwyczajne* jest jedynie mowa o *odizolowaniu sprawcy zajścia*, bez wskazania gdzie i jak długo będzie przebywać oraz zbadaniu *ww. alkomatem/odpowiednimi testami* bez wskazania, kto będzie wykonywał to badanie i kto będzie przy nim obecny, czy o badaniu i jego wynikach zostanie powiadomiony rodzic lub opiekun dziecka, czy wychowanek i/lub jego rodzice mogą żądać badania krwi w celu weryfikacji wyniku testu etc. (por. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia w organizmie nieletniego z dnia 10 kwietnia 2012 r. Dz. U. z 2012 r., poz. 468). Pracownicy KMP negatywnie oceniają również zapis wymienionej procedury, zgodnie z którym *odmowa przez wychowanka wykonania badania jest traktowana jako stan spożycia alkoholu lub użycia środków psychoaktywnych*. Oznacza to bowiem, że trzeźwe dziecko, które z innych względów nie chce poddać się badaniu, zostanie potraktowane na równi z nietrzeźwym, z izolacją włącznie.

Przedstawiciele KMP zwracają uwagę, że ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 z późn. zm., zwanej dalej: u.p.n.) nie daje możliwości innej osobie niż kurator sądowy sprawujący nadzór nad nieletnim, zobowiązania nieletniego do poddania się badaniu w celu ustalenia w organizmie nieletniego obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia (art. 70b

u.p.n.). Należy więc uznać, że personel MOW i MOS nie ma prawa zobowiązania nieletniego do poddania się takim badaniom.

Nadto treść § 9 rozporządzenia Ministra Edukacji i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. *w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem* (Dz. U. z 2003 r. Nr 26, poz. 226), wskazuje, że w sytuacjach kryzysowych, takich jak używanie przez wychowanków środków odurzających lub substancji psychotropowych, pracownicy m.in. MOW podejmują działania interwencyjne polegające na powiadomieniu rodziców i Policji. Nic zatem nie stoi na przeszkodzie, aby wykonać badanie, jeżeli jest to konieczne, ale działania w tym zakresie mogą być podjęte właśnie przez Policję. Zgodnie z § 10 wymienionego wyżej aktu normatywnego w Ośrodku powinna zostać również opracowana strategia działań wychowawczych i zapobiegawczych oraz interwencyjnych wobec dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem, która uwzględnia w szczególności m.in.: procedury postępowania w sytuacjach szczególnych zagrożeń związanych ze środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, z uwzględnieniem zadań osób podejmujących interwencje; współpracę z rodzicami w zakresie działań wychowawczych i zapobiegawczych, prozdrowotnych oraz interwencyjnych oraz sposób współdziałania personelu placówki ze służbą zdrowia i Policją w sytuacjach wymagających interwencji.

Pracownicy KMP zalecają zatem opracowanie procedur zgodnych z wskazanym rozporządzeniem oraz odstąpienie od przeprowadzania badań przez personel MOW.

Jednocześnie wobec informacji pochodzącej od jednego z wychowanków, że chłopcy płacą za testy, gdy okazują się pozytywne, przedstawiciele Mechanizmu zwracają się do dyrektora MOW o wyjaśnienie tej sprawy z wskazaniem podstaw prawnych od obciążania dzieci za zakupione przez placówkę testy.

r., poz. 628). Przedstawiciele Mechanizmu zalecają, aby w przypadku użycia siły fizycznej wobec wychowanka, personel MOW postępował zgodnie z zasadami i przepisami odnoszącymi się do środków przymusu bezpośredniego.

Zachowania wychowanka oraz jego osiągnięcia analizowane są przez zespół wychowawczy raz w miesiącu. Obowiązuje system punktowej oceny postępów chłopców. Pozytywne i negatywne oceny zachowań i postaw odzwierciedlają się w punktach dodatnich i ujemnych (traconych lub zyskiwanych), które bilansują się i w ten sposób pokazują postępy, brak postępów lub cofanie się (regres).

W wyniku oceny zachowania wychowanek może otrzymywać nagrody lub kary. Do otrzymanej oceny zbiorczej przypisane są określone przywileje, ograniczenia przywilejów lub kary. Nagana jest zarezerwowana dla sytuacji skrajnie negatywnych a przez to wyjątkowych.

Za przyznawanie nagród i udzielanie kar odpowiedzialny jest dyrektor MOW. Ośrodek ma obowiązek informowania rodziców wychowanka (opiekunów prawnych) o udzielonej nagrodzie lub zastosowaniu wobec niego kary. Wychowanek i jego rodzice (opiekunowie prawni) mają prawo pisemnego odwołania się od decyzji dyrektora Ośrodka w terminie 7 dni od ukarania. Dyrektor Ośrodka zobowiązany jest rozpatrzyć odwołanie w terminie do 7 dni.

Z informacji dyrektora placówki wynika, że najczęściej wymierzaną karą jest nagana lub upomnienie. Poza tymi karami, dziecko może być ukarane m.in. zakazem uczestniczenia w zajęciach kulturalno – sportowych poza Ośrodkiem, ograniczeniami związanymi z urlopem lub przepustką (np. skrócenie urlopu) czy zakazem oglądania programu telewizyjnego na okres adekwatny do przewinienia.

W katalogu kar zawartym w statucie placówki nie ma zapisów budzących wątpliwości, poza karą wnioskowania o przeniesienie do innej placówki. Zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi [zwanymi dalej: Zaleceniami CM/Rec (2008)11] tego typu kara nie powinna być stosowana cyt.: *Młodociani nie mogą być*

przenoszeni w ramach środka dyscyplinarnego (Zalecenie 97, zwane da). Kierując się treścią Zalecenia 97, przedstawiciele KMP stoją na stanowisku, że młodociani mogą być przenoszeni między placówkami, kiedy początkowe kryteria dla umieszczenia ich lub dalsze propagowanie reintegracji społecznej mogą być realizowane w bardziej skuteczny sposób w innej instytucji lub kiedy poważne ryzyko w zakresie bezpieczeństwa sprawia, że transfer taki jest nieodzowny. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji uważają zatem, że wnioskowanie o przeniesienie do innej placówki nie powinno być wskazane w katalogu kar wymierzanych przez personel MOW.

W związku z powyższym, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 23 września 2011 r. skierował wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości w tej sprawie, kwestionując istniejące regulacje prawne¹. W odpowiedzi z dnia 21 października 2011 r. Minister Sprawiedliwości podzielił opinię o potrzebie dalszego dostosowywania przepisów u.p.n. do wszystkich Zaleceń Komitetu.

Kolejną sprawą w opisywanym obszarze jest wskazywany przez wychowanków problem stosowania w praktyce pozaregulaminowych kar i kar zbiorowych, takich jak zakaz rozmów telefonicznych z własnych telefonów komórkowych dla całej grupy, w której jedna osoba została przyłapana na paleniu papierosów. Dodać w tym miejscu należy, że zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11, kary zbiorowe uznane zostały, obok kar cielesnych i karania poprzez umieszczanie w ciemnej celi za zabronione formy niehumanitarnego i upokarzającego karania (Reguła 95.2).

Problemem też jest niekonstruktywne - w ocenie pracowników KMP - karanie poprzez wyznaczanie dodatkowych dyżurów (sprzątanie Ośrodka), co może wywoływać negatywny stosunek wychowanków do pracy w ogóle. Wskazać należy, że zgodnie z Regułami Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (dalej: Rezolucja 45/113) *praca nie może stanowić kary dyscyplinarnej* (Reguła 67). Przedstawiciele Mechanizmu

¹ RPO-672825-VII/11.

wyjaśniają, iż nie mają zastrzeżeń do wykonywania przez nieletnich dodatkowej pracy na rzecz Ośrodka w sytuacji, gdy wychowanek chce zasłużyć na lepszą ocenę z zachowania i w efekcie zdobyć jakiś przywilej, jeśli sam zgłasza się do wykonywania takiej pracy.

Przedstawiciele Mechanizmu zalecają odstąpienie od opisanych praktyk.

Zgodnie z informacją dyrektora MOW, wychowankowie są częściej nagradzani niż karani. W katalogu nagród wskazanych w statucie placówki wśród możliwych do udzielenia nagród znajdują się m.in. pochwała udzielona przez wychowawcę, nauczyciela lub dyrektora Ośrodka, wysłanie listu pochwalnego do rodziców, sądu rodzinnego, przyznanie nagrody rzeczowej czy też uzyskanie zgody na uczestnictwo w zajęciach kulturalno – oświatowych poza Ośrodkiem i przepustki. Zgodnie z informacją dyrektora Ośrodka, za 4 zwykłe pochwały pod rząd zwyczajowo wysyłane jest powiadomienie/pochwała do sądu czy też pismo w tej sprawie do rodziców.

Analiza dokumentów placówki ujawniła niepokojące w ocenie pracowników Mechanizmu informacje o rosnącej wśród wychowanków MOW agresji. O zapisach zawartych m.in. w *Raportach zdarzeń* wspomniano już w poprzednim punkcie w kontekście nieodnotowywanych formalnie zdarzeń nadzwyczajnych. Należy w tym miejscu również zwrócić uwagę, że zapisy te świadczą o tym, iż zachowania te są często kolejnymi aktami agresji tych samych wychowanków. Natomiast z rozmów z chłopcami, które przeprowadzili przedstawiciele Mechanizmu wynika, iż wśród wychowanków jest wyraźny podział na tzw. *gitów i frajerów*, co świadczy o naśladowaniu przez wychowanków zasad podkultury więziennej. Zarówno przypadki czynów karalnych nieletnich oraz fakt istnienia rozwiniętego w tej placówce drugiego życia, stanowią zagrożenie gwarancji bezpieczeństwa dla pozostałych wychowanków i personelu. Z informacji dyrektora MOW wynika, że problem jest jej znany. Podejmowane są działania w tym obszarze, m.in. w oparciu o wykonywane cyklicznie analizy wyników ankiety dot. poczucia bezpieczeństwa w MOW, co potwierdza przedstawiona pracownikom

KMP dokumentacja zawarta w *Księdze protokołów rady pedagogicznej*. Nadto z informacji dyrektora Ośrodka wynika, że w przypadku popełnienia przez nieletniego czynu karalnego ściganego z urzędu, niezwłocznie zawiadamia o tym sąd rodzinny, co jest zgodne z art. 4 § 3 u.p.n. Problem ten też jest znany, a postępowanie kadry poddawane analizie przez Kuratorium Oświaty w Katowicach, o czym świadczą przedstawione protokoły kontroli z lat 2012-2013.

4. Prawo do informacji

Nowo przyjmowanych do placówki nieletnich przyjmuje dyrektor MOW i zapoznaje chłopców z prawami, obowiązkami, regulaminem i zasadami obowiązującymi w placówce, co potwierdzają własnoręcznym podpisem. Ponieważ przegląd akt wychowanków ujawnił fakt, że nie wszystkie podpisy wychowanków widnieją pod opisanymi dokumentami, przedstawiciele Mechanizmu zalecają dopełnienie formalności w tym zakresie i każdorazowe potwierdzanie przez wychowanka własnoręcznym podpisem faktu zapoznania go z prawami, obowiązkami i zasadami pobytu w Ośrodku.

Regulaminy oraz informacje na temat praw, obowiązków wychowanków, systemu oceniania oraz adresów instytucji stojących na straży praw człowieka wywieszane są w ogólnodostępnych miejscach. Na tablicach informacyjnych wywieszane są też różne ważne dla wychowanków wiadomości.

Wychowankowie w rozmowach indywidualnych wykazywali się wiedzą na temat swoich praw i obowiązków oraz procedur obowiązujących w placówce.

5. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Nieletni mogą kontaktować się z osobami spoza placówki: rodzicami i innymi krewnymi, swoimi sympatiami i kolegami. Dopuszczalnymi formami kontaktów są: odwiedziny, kontakt telefoniczny, mailowy, listowny, przepustki, wyjazdy, zajęcia indywidualne poza placówką.

Odwiedziny mogą mieć miejsce z wyłączeniem czasu nauki własnej wychowanków, do godziny 20³⁰. Istnieje możliwość nieodpłatnego przenocowania przyjezdnych w pokoju gościnnym. Nie ma ograniczeń co do miejsca odwiedzin. Można też wyjść poza placówkę, jeżeli rodzic nieletniego złoży pisemne oświadczenie, że bierze odpowiedzialność za wychowanka na czas jego pobytu poza placówką.

Korespondencja adresowana do wychowanków, trafia po odnotowaniu wpływu w sekretariacie bezpośrednio do nich. Nie jest czytana i kontrolowana. Dopuszcza się jednak możliwość poproszenia przez wychowawcę, by nieletni pokazał czy w kopercie nie ma jakiś niebezpiecznych substancji.

W sali komputerowej na terenie placówki, w obecności wychowawcy, wychowankowie mogą korzystać z komputerów z dostępem do Internetu. Mogą swobodnie wysyłać i odbierać pocztę elektroniczną oraz zamieszczać wpisy na internetowych portalach społecznościowych.

Wychowankowie mają swoje telefony komórkowe i mogą z nich korzystać za zgodą wychowawców w internacie, w określonym przez nich czasie wolnym od zajęć. Jest też możliwość skorzystania z telefonu stacjonarnego w MOW.

Wychowankowie mogą swobodnie korzystać z terenu placówki. Nie wychodzą jednak samodzielnie poza teren MOW z wyjątkiem tych chłopców, których zachowanie zostało wysoko ocenione przez personel. Te osoby mogą brać udział w wybranych przez siebie, indywidualnych zajęciach poza placówką np. uczestniczyć w ćwiczeniach w lokalnych klubach sportowych.

W Rudach organizowane są festyny, w których wychowankowie mogą brać udział (w grupach, pod opieką wychowawców). Podobnie mogą brać udział w imprezach sportowych i przeglądach artystycznych organizowanych przez inne placówki dla nieletnich.

6. Prawo do ochrony zdrowia.

Placówka nie zatrudnia lekarzy i pielęgniarek. Dostęp do opieki zdrowotnej zapewniony jest w przychodni NFZ w Rudach (tam też jest możliwość skorzystania z usług dentysty).

W MOW 5 razy w tygodniu (w sumie 19 godzin) pracuje pielęgniarka (w ramach NFZ), która zajmuje się koordynacją leczenia wychowanków (wraz z pracownikiem socjalnym MOW) oraz pobiera materiał do badań i wykonuje zalecone iniekcje. Osoba ta zajmuje się też organizacją badań profilaktycznych oraz innych przedsięwzięć o tym charakterze, we współpracy z wychowawcami organizującymi dla wychowanków pogadanki nt. różnych zagrożeń zdrowotnych.

W razie konieczności wychowankowie dowożeni są do specjalistów w innych placówkach NFZ (głównie w Rybniku i w Raciborzu). W przypadku gwałtownych zapaści zdrowotnych wzywane jest pogotowie ratunkowe.

Nowo przyjmowany wychowanek nie jest badany, ale gromadzi się jego dokumentację lekarską z przychodni w poprzednim miejscu pobytu i organizuje się, w razie konieczności, kolejne wizyty lekarskie już w nowej przychodni.

Podawaniem wychowankom zaleconych leków zajmują się wychowawcy.

Nieletni mają możliwość kontaktu z psychiatrą w ramach NFZ. Organizacja przyjęć u specjalisty (przyjmującego w placówce w Raciborzu) umożliwia wizytę 1 osoby raz w tygodniu. Zgodnie z informacją dyrektora MOW, na razie nie ma więcej wychowanków, którzy wymagaliby pomocy psychiatry, niemniej jednak jest to problem, z którym Ośrodek może zmierzyć się w przyszłości. W ocenie pracowników KMP, należałoby rozważyć, wzorem innych ośrodków, ustalenie innych możliwych miejsc przyjmowania nieletnich przez psychiatrów, niż placówka NFZ w Raciborzu (np. korzystając z zaplecza organizacji pozarządowych) czy zatrudnienie tego specjalisty w MOW, choćby tylko na część etatu.

Zgodnie z informacją dyrektora MOW, w placówce zatrudniona jest pedagog, która jednocześnie jest certyfikowaną terapeutką uzależnień i korzysta ze

swej wiedzy w tym zakresie w pracy z chłopcami wymagającymi pomocy w walce z nałogiem.

Od rodziców wychowanków odbiera się jednorazowo oświadczenia o wyrażeniu zgody na wszelkie badania i zabiegi medyczne ich dzieci. Pracownicy Mechanizmu, mimo zrozumienia dla trudności, jaką stwarzać może konieczność każdorazowego kontaktu z opiekunem prawnym wychowanka, jednocześnie zwracają uwagę na nieważność tzw. *zgody blankietowej*. Lekarz może przeprowadzić badanie lub udzielić innych świadczeń zdrowotnych, po wyrażeniu zgody przez pacjenta (art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz.1634 j.t. z późn. zm., zwanej dalej: ustawą). Zgoda pacjenta ma nastąpić *ex ante*, przed przystąpieniem przez lekarza do danej czynności (zob. D. Dziubina, *Prawny charakter zgody pacjenta na zabieg leczniczy w świetle art. 192 Kodeksu karnego*, CzPKiNP 2000, z. 2, s. 39). Zaznaczyć należy, że zgoda pacjenta musi być uprzednio poprzedzona udzieleniem mu przystępnej informacji dotyczącej badania i zabiegu oraz ewentualnych ich konsekwencjach czy możliwych innych metodach działania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2012 r. syng. III CSK 227/11, w: LEX nr 1211885, Biul.SN 2012/7/13). Przedstawiciele Mechanizmu zwracają również uwagę, że wychowanek, który ukończył 16 lat, również musi wyrazić zgodę na badanie i zabieg medyczny (art. 32 ust. 5 ustawy). Jeżeli zachodzi potrzeba jedynie zbadania małoletniego pacjenta, to zgodę może wyrazić także opiekun faktyczny, czyli również pracownik MOW (art. 32 ust. 3 ustawy). W przypadku badania stwarzającego podwyższone ryzyko czy zabiegu medycznego, w razie niemożliwości porozumienia się z opiekunem prawnym dziecka, należy w tej sprawie wystąpić do sądu opiekuńczego, w którego okręgu czynności te mają być wykonane (art. 32 ust. 2 ustawy). Nie trzeba tego robić tylko w przypadku, w którym pacjent wymaga niezwłocznej pomocy lekarskiej lub istnieje bezpośrednio niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała czy

ciężkiego rozstroju zdrowia pacjenta (art. 33 ust. 1 albo art. 32 ust. 9 w zw. z art. 34 ust. 7 ustawy).

Biorąc pod uwagę wskazany stan prawny, przedstawiciele Mechanizmu zalecają każdorazowe odbieranie zgody opiekunów prawnych wychowanków na badanie stwarzające podwyższone ryzyko oraz zezwolenia na zabieg medyczny proponowany w danej sytuacji zdrowotnej.

Z rozmów z wychowankami wynika, że w reakcji na zgłaszane dolegliwości każdorazowo i szybko dowożeni są do lekarza. Problemem jest brak profilaktycznych przeglądów dentystycznych. Żaden z rozmówców przedstawiciele Mechanizmu nie przypominał sobie, aby wykonywano taki przegląd z jego udziałem. Pracownicy KMP zalecają zatem uwzględnienie przeglądów dentystycznych wśród realizowanych badań profilaktycznych.

7. Prawo do edukacji

Wychowankowie zdobywają wiedzę w dwóch typach szkół: gimnazjum (w klasach 1-3) oraz w szkole zawodowej, w której mogą uzyskać kwalifikacje stolarza.

MOW korzysta też z oferty Centrum Kształcenia Ustawicznego w Rudach i kieruje chętnych wychowanków na dodatkowe kursy zawodowe (np. instalator sanitarny, płytkarz, posadzkarz-płytkarz). Średnio kursy tego typu trwają ok. 190 godzin i bierze w nich udział ok. 9 wychowanków jednocześnie.

8. Oddziaływania wychowawcze

Zgodnie z informacją dyrektora MOW, każdy wychowanek ma swój indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET), który tworzony jest przez pracowników Ośrodka zaraz po przyjęciu dziecka do placówki, na podstawie informacji z opinii RODK. Przewiduje on m.in. udział chłopca w różnych aktywnościach, również pozaszkolnych, by wyposażać go w umiejętności

i nawyki, które pozwolą mu na powrót do środowiska. Każdy wychowanek zna swój program, a co 6 miesięcy bierze udział w tzw. *monitoringu*, czyli w spotkaniu mającym na celu omówienie postępów w jego realizacji. Biorą w nim udział wszyscy wychowawcy z danej grupy oraz wychowanek, którego dotyczy program, co należy uznać za dobrą praktykę.

Poza zajęciami szkolnymi, dla przebywających w MOW chłopców organizowane są zajęcia wychowawczo-opiekuńcze, kulturalno-oświatowe i sportowo-rekreacyjne.

Do popularnych zajęć fakultatywnych należą zajęcia muzyczne (MOW dysponuje w pełni wyposażoną pracownią) oraz kulinarne (w obu budynkach internatu są aneksy kuchenne, które to umożliwiają). Wychowankowie mogą realizować swoje pasje również w innych, licznych kołach zainteresowań (plastycznym, politechnicznym, komputerowym, teatralnym, geograficznym etc.).

Chłopcy korzystają również chętnie z siłowni, zorganizowanej dzięki udziałowi MOW w programie *Bezpieczna i przyjazna szkoła*, który miał miejsce w latach 2009-2011. Program ten umożliwił również zakup rowerów, co pozwala np. na organizację turystyki rowerowej z udziałem wychowanków, w ramach powstałego w MOW koła PTTK. Do lubianych zajęć sportowych należą także zajęcia z brazylijskiego Jiu Jitsu, siatkówki plażowej (na terenie MOW jest boisko do tego typu zajęć) i tenisa stołowego. Wychowankowie MOW biorą chętnie udział w zawodach sportowych między placówkami, w których zajmują wysokie lokaty.

Na terenie internatu organizowane są również rozmaite zajęcia tematyczne, prowadzone przez psychologa m.in. dotyczące radzenia sobie z agresją czy mające na celu przeciwdziałanie narkomanii i agresji.

W MOW odbywają się również spotkania z gośćmi z zewnątrz (m.in. emerytowanymi pracownikami MOW) w okresach świątecznych. Z informacji dyrektora MOW wynika jednak, że w tym zakresie placówka nie wykorzystuje wszystkich możliwości. Między innymi MOW nie organizuje spotkań z Policją,

mimo że utrzymywanie kontaktu z instytucjami współpracującymi i wspomagającymi, między którymi wymieniono Policję stanowi zapis w dokumencie pt.: *Program wychowawczy MOW do realizacji w latach 2009-20014*. Wyjaśnienia dyrektora MOW, że chłopcy nie lubią Policji i źle reagują na kontakt z funkcjonariuszami są trudne do zaakceptowania przez pracowników KMP. Niezrozumiałe jest utrwalanie charakterystycznego dla środowisk przestępczych stosunku wychowanków MOW do Policji przez personel placówki. Spotkania młodzieży z funkcjonariuszami Policji są standardem działania wszystkich placówek dla nieletnich. Wychowankowie powinni mieć okazję do innego kontaktu z Policją niż przy okazji uciezek i przesłuchań. Policja ta ma w swojej ofercie ciekawe zajęcia profilaktyczne adresowane do młodzieży, z których młodzież MOW też powinna mieć okazję skorzystać (np. program *Profilaktyka a ty*, szczegóły dostępne na stronie internetowej <http://pat.policja.gov.pl/>).

Zaznaczyć należy, że wśród rozmówców przedstawicieli Mechanizmu znajdowały się osoby wysoko oceniające ofertę edukacyjno-wychowawczą MOW i twierdzące, że pobyt w placówce pozytywnie na nich wpływa.

9. Prawo do praktyk religijnych

Od rodziców wychowanków odbierane są oświadczenia w przedmiocie wyrażenia zgody na udział ich dzieci w zajęciach religii. Nie jest to równoznaczne z obowiązkiem uczestnictwa w praktykach religijnych np. w mszach św. tych chłopców, których rodzice są wyznania rzymskokatolickiego (w dniach wizytacji w MOW nie przebywali chłopcy innych wyznań). Wobec informacji pochodzącej od niektórych wychowanków placówki, że wyjścia do pobliskiego kościoła są obowiązkowe, pracownicy Mechanizmu zalecają odstąpienie od tej praktyki i uwzględnienie woli zarówno rodziców, jak i chłopców co do uczestnictwa wychowanków w praktykach religijnych.

10. Personel wizytowanej placówki

W Ośrodku pracuje 23 wychowawców prowadzących zajęcia pozaszkolne (w tym dyrektor i wicedyrektor). W placówce zatrudnionych jest również 17 nauczycieli, 2 psychologów, pedagog i socjoterapeuta. Wszyscy posiadają odpowiednie kwalifikacje, między innymi ukończone studia kierunkowe umożliwiające pracę w MOW.

Personel pedagogiczny placówki stanowią zarówno mężczyźni, jak i kobiety. Zgodnie z informacją dyrektora Ośrodka, w każdej grupie wychowawczej pracują, poza mężczyznami, 1-2 kobiety. Mieszany skład personelu pod względem płci jest w ocenie pracowników KMP ważnym środkiem zabezpieczenia przeciwko maltretowaniu w miejscach pozbawienia wolności. Ma też walory psychologiczne – uczy budować poprawne relacje z kobietami i mężczyznami.

Pracownicy pedagogiczni biorą udział w dodatkowych szkoleniach (przykładowe tematy szkoleń: *Metody twórczej resocjalizacji, Pomoc dziecku z zaburzeniami emocjonalnymi w warunkach MOW, Procedury użycia przymusu bezpośredniego, Terapia rozwiązywania agresji*), oraz uczęszczają na studia podyplomowe (np. z pedagogiki resocjalizacyjnej, z mediacji i negocjacji w środowisku edukacyjnym oraz z socjoterapii i psychoterapii młodzieży).

W ocenie przedstawicieli KMP pracownikom Ośrodka warto zapewnić także szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym. Wskazuje na to pkt 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) stanowiący, iż *Personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka.*

Zgodnie z informacją dyrektora MOW, w latach 2011 - 2013 (do dnia wizytacji) nie toczyły się postępowania dyscyplinarne i karne prowadzone wobec pracowników MOW. Nie składano również skarg na personel placówki w związku z pracą z dziećmi.

Należy dodać, że choć części wychowanków trudno było wskazać na osobę wśród personelu placówki, którą darzą zaufaniem, to jednak większość chłopców pozytywnie wypowiadała się na temat pracy dyrektora MOW, wychowawców i psychologów.

11. Warunki bytowe

Bazę placówki stanowią, poza 2 budynkami internatu, 2 budynki szkolne, budynek warsztatów, kuchnia z jadalnią oraz tereny zielone służące rekreacji (w tym place do zabaw i gier) oraz boisko sportowe.

W placówce co roku (od 2010 r.) przeprowadzane są poważniejsze przedsięwzięcia modernizacyjne. W ich ramach wybudowano nową kotłownię centralnego ogrzewania i wymieniono instalację wraz z kaloryferami, wykonano nowe posadzki w budynkach internatu i termomodernizację wszystkich budynków, założono kolektory słoneczne i monitoring (obejmujący ciągi komunikacyjne, z podglądem obrazu u kierownika internatu oraz w jednym z pokoi wychowawców). Zmodernizowano również urządzenia w warsztatach szkolnych (m.in. zakupiono nowe maszyny i wyciągi do trocin/pyłów).

Na rok 2013 zaplanowano budowę boiska wielofunkcyjnego z zadaszeniem. Według relacji dyrektora Ośrodka, jest jeszcze potrzeba budowy nowszego typu oczyszczalni, ale tym zajmie się gmina. Trzeba będzie też zrobić nowsze ogrodzenie i zakończyć inwestycje zagospodarowaniem terenu. Środki na ten cel MOW ma nadzieję uzyskać w 2014 r., na co są duże szanse dzięki życzliwej współpracy z władzami samorządowymi.

W ocenie KMP istnieje również potrzeba dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową, które ze względu na specyfikę MOW, mogą się w niej pojawić.

W Ośrodku mieści się biblioteka z czytelnią, odpowiednio wyposażone pomieszczenia do zajęć rozwijających zainteresowania i uzdolnienia (pracownie: komputerowa z przyłączem do Internetu, muzyczna, kulinarna, teatralno-plastyczna, politechniczna oraz siłownia i klub tenisa stołowego), gabinet lekarski i izolatka dla chorych.

Okna wszystkich pomieszczeń placówki, z których korzystają nieletni są uchylne, zapewniające dostęp światła słonecznego. W pomieszczeniach tych panuje odpowiednia do pory roku temperatura i wentylacja.

Na terenie internatu nieletni zamieszkują w sypialniach 2-4 osobowych, których przypada 4-5 na jednej kondygnacji. Każda grupa wychowawcza zajmuje jedno z kolejnych pięter internatu, z odrębną świetlicą, pokojem wychowawcy oraz z estetycznie wyglądającymi łazienkami z WC, pralką i prysznicem.

Liczba urządzeń sanitarnych jest wystarczająca na potrzeby poszczególnych grup, niemniej jednak przedstawiciele KMP zwracają uwagę, że nie wyodrębniono osobnej łazienki dla osób umieszczonych w izolacie dla chorych. Chorzy wychowankowie są w tej sytuacji tylko pozornie izolowani od zdrowych, bo są zmuszeni korzystać z wspólnych dla innych nieletnich łazienek.

Grupy nie są izolowane kratami, nie zamyka się też na noc pokoi wychowanków i łazienek. Wyposażenie oraz urządzenie internatu nasuwa pozytywne skojarzenia z domowymi warunkami. Wychowankowie mają swobodę w zakresie ozdabiania zajmowanych przez siebie pokoi.

Zastrzeżenia przedstawicieli Mechanizmu budzi jednak fakt, że większość mebli w internacie jest już wysłużona i choć chłopcy dbają o ich stan, dokonując samodzielnie drobnych napraw, to jednak materiał, z których wykonane są sprzęty takie jak tapczany, szafki przyłóżkowe oraz szafy w pokojach wychowanków, nie

wytrzymuje już wyraźnie próby czasu. Mechanizm zaleca wymianę wysłużonych mebli na nowe.

Kolejną sprawą, na którą zwrócili uwagę przedstawiciele KMP, był brak biurków w pokojach nieletnich wraz ze stosownym do czytania i pisania oświetleniem, przy których mogliby uczyć się czy pisać. Konieczne jest zapewnienie wychowankom odpowiednich warunków do lepszego skoncentrowania się na edukacji zwłaszcza, że w ZP przebywają nieletni mający problemy z nauką szkolną. Dotyczy to zarówno zminimalizowania ewentualnych zakłóceń, jak i zapewnienia mebli pozwalających zachować odpowiednią postawę przy pracy umysłowej, a także stosownego do czytania i pisania oświetlenia.

Podłogi i ściany klas, zwłaszcza w gimnazjum, wymagają renowacji (z wyjątkiem niedawno odświeżonych ścian sali do języka polskiego), a część mebli - wymiany. Zgodnie z informacją dyrektora Ośrodka już częściowo pozyskano środki na ten cel np. na remont pracowni matematycznej. Wyjaśnienia wymaga, jakie są plany i możliwości ich realizacji, związane z koniecznym remontem pozostałych pomieszczeń. (m.in. sali biologicznej).

Zgodnie z informacją dyrektora MOW, tym dzieciom, którym rodzina nie zapewniła niezbędnych ubrań i przedmiotów, udziela się pomocy rzeczowej. Niepokojące są w ocenie przedstawicieli Mechanizmu doniesienia, że ten problem występuje czasem również w przypadku wychowanków z domów dziecka. Pracownicy Mechanizmu proszą o wskazanie konkretnych przykładów tego typu zaniedbań wychowanków (również w zakresie braku zgody dyrektora domu dziecka na urlop chłopca), które miały miejsce w ostatnim czasie, w celu wyjaśnienia tej sprawy i podjęcia ewentualnej interwencji.

Wychowankowie, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP, wysoko oceniali warunki bytowe panujące w placówce. Chwalili też jedzenie, choć niektórzy żalili się na małe porcje i brak możliwości wywierania wpływu przez wychowanków na jadłospis. Dyrektor Ośrodka zadeklarowała, że włączy samorząd wychowanków w proces decyzyjny w tej sprawie.

12. Zalecenia przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

1. zaprzestanie stosowania pozaregulaminowych środków dyscyplinarnych i stosowanie tylko tych kar, które są dozwolone wyłącznie w ściśle wytyczonych granicach obowiązującego prawa, zgodnych z zaleceniami międzynarodowymi;
2. postępowanie zgodnie z zasadami i przepisami odnoszącymi się do środków przymusu bezpośredniego w przypadku użycia siły fizycznej wobec wychowanka;
3. opracowanie procedur zgodnych z rozporządzeniem Ministra Edukacji i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w *sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem* (Dz. U. z 2003 r. Nr 26, poz. 226) oraz odstąpienie od przeprowadzania badań wychowanków alkomatem i przy pomocy narkotestów przez personel MOW;
4. każdorazowe wzywianie Policji w przypadku konieczności dokonania kontroli osobistej wychowanka;
5. każdorazowe potwierdzanie przez wychowanka własnoręcznym podpisem faktu zapoznania go z prawami, obowiązkami i zasadami pobytu w Ośrodku;
6. każdorazowe odbieranie zgody opiekunów prawnych wychowanków na badanie stwarzające podwyższone ryzyko oraz zezwolenia na zabieg medyczny proponowany w danej sytuacji zdrowotnej;
7. uwzględnienie woli rodziców i wychowanków co do uczestnictwa chłopców w praktykach religijnych;

8. zorganizowanie szkoleń dla pracowników Ośrodka z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym;
9. kontynuowanie remontów i modernizacji pomieszczeń MOW;
10. dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością podczas wymagającej pozwolenia na budowę rozbudowy lub przebudowy budynku;
11. uzupełnienie wyposażenia pokoi nieletnich o biurka wraz ze stosownym do czytania i pisania oświetleniem;
12. wymianę wysłużonych mebli na nowe;
13. zapewnienie wychowankom niezbędnej opieki stomatologicznej, również w zakresie profilaktyki;
14. wyodrębnienie łazienki dla dzieci skierowanych do izby chorych.